

НЕЛЕГАЛЬНА ТОРГІВЛЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

В'ячеслав Віталійович ДАВИДЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри оперативно-розшукової
діяльності Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Сучасний етап розвитку економічних відносин характеризується інтенсивною цифровізацією торговельних процесів, що істотно змінює не лише легальні механізми обігу товарів і послуг, а й форми та способи здійснення протиправної економічної діяльності. Нелегальна торгівля в умовах цифрової трансформації набуває нових рис, пов'язаних із використанням електронної комерції, соціальних мереж, зашифрованих каналів комунікації, анонімних онлайн-платформ і віртуальних активів, що сприяє підвищенню рівня її латентності та транснаціоналізації. Зазначені процеси зумовлюють ускладнення державного контролю за товарними потоками, посилюють ризики порушення прав інтелектуальної власності, нелегального обігу підакцизної продукції, заборонених товарів і об'єктів, вилучених із цивільного обороту, а також негативно впливають на функціонування конкурентного середовища та економічну безпеку держави.

Нелегальна торгівля дефініюється як деліктна форма здійснення господарських операцій, що характеризується системним порушенням встановленого порядку правового регулювання товарного обігу, зокрема через ігнорування вимог щодо державної реєстрації суб'єктів підприємництва або недотримання приписів дозвільної системи у сфері ліцензування окремих видів діяльності. Дане явище охоплює широкий спектр протиправних діянь – від стихійної реалізації товарів у не встановлених для цього місцях та збуту контрафактної продукції, до транскордонного переміщення об'єктів поза митним контролем (контрабанди), а також незаконного обігу предметів і речовин, вилучених із цивільного обороту або обмежених у ньому. У науково-правовому дискурсі нелегальна торгівля розглядається як деструктивна складова тіньового сектора економіки, що негативно впливає на ринкову конкуренцію, зумовлює мінімізацію податкових надходжень, створює системні загрози економічній безпеці держави, підриває ефективність державного регулювання господарської діяльності, сприяє поширенню корупційних практик і ускладнює реалізацію принципів верховенства права та справедливого економічного порядку.

Нелегальний обіг підакцизної продукції, зокрема тютюнових виробів, становить систему економічних деліктів, що поєднують контрабанду, ухилення від оподаткування та функціонування підпільних виробничих потужностей. Сучасна еволюція цієї сфери в Україні

характеризується конвергенцією традиційних тіньових схем із інструментами диджиталізації, де зашифровані месенджери (зокрема Telegram) виконують роль децентралізованих маркетплейсів для збуту фальсифікату та продукції, незаконно переспрямованої з експортних каналів чи мереж Duty Free на внутрішній ринок. Зазначена модифікація супроводжується впровадженням складних логістичних моделей, зокрема дропшипінгу – використання поштових сервісів для пересилання контрафакту під виглядом товарів загального вжитку мінімізує ризики ідентифікації бенефіціарів. Дропшипінг розриває безпосередній зв'язок між виробником і кінцевим споживачем, створюючи суттєві перешкоди для правоохоронних органів у процесі деанонізації організаторів протиправних схем. Зокрема, за дослідженнями Kantar (систематичний моніторинг нелегального обігу тютюнових виробів, що здійснюється міжнародною аналітичною агенцією Kantar на основі методології Empty Pack Survey) «33% контрафактної продукції мають ознаки підроблених акцизних марок. За написом на упаковці вони вироблені Юнайтед Тобако/Маршалл Файнест Тобако/VK Тобаско FZE (17%) та «Українським Тютюновим Виробництвом» (16%). Понад половина нелегальної продукції (52%), що маркована позначкою Duty Free або призначена для експорту, і нелегально продається в Україні, має напис, що виробником є Винниківська тютюнова фабрика. Марки якої Compliment і Lifa з написом Duty Free склали 51% цієї групи продукції» [2].

Враховуючи зазначені системні загрози, вдосконалення механізмів протидії нелегальній торгівлі в умовах цифрової трансформації має відбуватися за комплексом взаємопов'язаних напрямів, що охоплюють нормативно-правові, інституційні та технологічні рівні. Зокрема, до пріоритетних напрямів удосконалення механізмів протидії нелегальній торгівлі в умовах її цифровізації можна віднести:

- імплементація європейських стандартів MiCA та AMLD6, включно з правилом Travel Rule, забезпечить наскрізну деанонімізацію фінансових транзакцій і верифікацію бенефіціарних власників для унеможливлення використання криптоактивів у тіньових схемах;
- впровадження національних систем Track & Trace, а саме, запуск цифрових екосистем «еАкциз» та «еТютюн» на базі технології DataMatrix дозволить здійснювати моніторинг руху підакцизних товарів у реальному часі та забезпечить системну інтегрованість з європейськими базами даних для ліквідації схем «псевдо-експорту»;
- посилення контролю логістики та електронної комерції, зокрема, регулювання поштового зв'язку потребує запровадження жорстких вимог до ідентифікації відправників та надання правоохоронним органам інструментів для аналізу цифрових слідів і банківських даних з метою виявлення мереж дропшипінгу;
- ефективність розслідувань у кіберпросторі вимагає законодавчого закріплення статусу електронних доказів, регламентації

OSINT-процедур та використання штучного інтелекту для деанонізації користувачів у мережах Darknet і зашифрованих месенджерах;

- протидія цифровому піратству має ґрунтуватися на інтеграції до платформи WIPO ALERT для демонетизації нелегальних ресурсів та впровадженні механізмів блокування контенту на рівні хостинг-провайдерів;

- мінімізація ризиків використання синтетичних особистостей та дипфейків шляхом впровадження біометричної верифікації з технологією liveness detection у процедури фінансового моніторингу (KYC/AML) та обміну даними між державним і приватним секторами;

- поглибленої співпраці з Європолем та Євроюстом у межах спільних слідчих груп (JIT) для ліквідації інфраструктури зашифрованих комунікацій злочинних угруповань та ін.

Цифровізація нелегальної торгівлі зумовлює глибинні структурні зміни у механізмах функціонування тіньового товарообігу, що проявляється у поєднанні традиційних протиправних практик із сучасними цифровими інструментами комунікації, збуту та фінансових розрахунків. Використання електронних торговельних майданчиків, соціальних мереж, месенджерів і анонімізованих онлайн-платформ сприяє розширенню масштабів нелегального обігу товарів, підвищенню рівня латентності відповідних правопорушень та ускладненню ідентифікації реальних учасників незаконних економічних відносин. Цифрове середовище створює умови для швидкої адаптації протиправних схем до змін правового регулювання та правоохоронної практики, що трансформує нелегальну торгівлю у динамічне й технологічно гнучке явище.

Список використаних джерел

1. Річний звіт УкрНОІВІ-2022: євроінтеграція та інноваційний розвиток. Офіційна веб-сторінка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Annual_Report-2023-web3.pdf

2. Прасад А. В Україні значно знизився рівень нелегальної торгівлі тютюновими виробами – дослідження Kantar. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-znachno-znizivsia-riven-nelegalnoi-torgivli-tyutyunovimi-virobami-doslidzhennya-kantar-18092024-23684>

3. Звіти міжнародних організацій та окремих юрисдикцій. Використання мобільних платіжних систем та платіжних систем в мережі Інтернет для відмивання коштів та фінансування тероризму. Weekly AML/CFT/CPF Methodological Digest. 2024. № 42 (14–18 жовтня). URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/330/METHODOLOGICAL%20DIGESTS/JOVTEN/2024_Week%2042_14_10_18_10.pdf

4. Кошук Т., Пасічний М. Нелегальна торгівля сигаретами: тенденції та заходи протидії. Growford. URL: <https://www.growford.org.ua/research/nelegalna-torgivlya-syigaretamy-tendentsiyi-ta-zahody-protydiyi/>